
**Az alapvető jogok biztosának a Nemzeti
Megelőző Mechanizmus keretében végzett
vizsgálatai egy bv-s szemével
– különös tekintettel a fiatalok
szabadságvesztés büntetési intézeteiben
végzett vizsgálatokra**

Czenczer Orsolya*

nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a fiatalok fogvatartottakkal – életkori sajátosságaik okán – a lehető legnagyobb odafigyeléssel és minden szempontból segítő, támogató hozzáállással kell foglalkozni. Abban a korban, amikor a gyermeknevelésről szóló könyvek, cikkek, előadások, műsorok, tudományos kutatások és bulvár tanácsok ömlenek a szülők nyakába, hogy hogyan kell egészséges, boldog, kiegyensúlyozott, reziliens gyereket nevelni a jövő társadalmának és önmaga megvalósításának, a fiatalok fogvatartottak helyzetét és kilátásait kevésbé jellemzi ez a lendületes vehemencia, a pozitív világkép, a jövő társadalmában önmagát megvalósító sikeres gyermek képe.

Ma már számos nemzeti és nemzetközi szerv, szervezet, bizottság, társaság, bíróság, Szabályok, Ajánlások és Jelentések védik, óvják a gyermekek jogait és lehetőségeit. Kiemelten azokét a gyermekekét, akik a büntető igazságszolgáltatás keretében elkövetőként vannak jelen.

A magyar büntetés-végrehajtás mindezeknek a szervezeteknek és szabályzóknak megfelelően, az azok által és abban foglalt elvek mentén, a lehetőségek és megkötések által hajtja végre ezeknek az érzékeny életkori kategóriájú egyéneknek fogvatartását.

A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés tilos és az emberi jogok súlyos megsértésének minősül. Mint említettük, azért, hogy ez ne fordulhasson elő számos nemzeti és nemzetközi szervezet munkálkodik, mégis, talán a legjelentősebb az 1984-ben az ENSZ Közgyűlése által elfogadott egyezmény a kínzás és más kegyetlen, embertelen és megalázó

* Bv őrnagy, egyetemi docens, Nemzeti Közszerzői Egyetem, Rendészettudományi Kar, Büntetés-végrehajtási Tanszék

bánásmódról és büntetésről (továbbiakban: Egyezmény). Az Egyezmény kiegészítéseképpen az ENSZ 2002 decemberében elfogadta annak fakultatív jegyzőkönyvét, (Optional Protocol to the Convention Against Torture) az úgynevezett OPCAT jegyzőkönyvet (továbbiakban: OPCAT).

Az OPCAT jegyzőkönyv egyértelműen megjelöli a részes (aláíró/csatlakozó) államot, mint elsődleges felelőst a szabadságuktól megfosztott személyek védelmének megerősítésében és emberi jogaik teljes tiszteletben tartásában. Ezt a „személyes” felelősséget és az azokból eredő nemzeti intézkedéseket az OPCAT szerint a nemzetközi végrehajtó szervek kiegészítik és megerősítik.¹ Az Egyezmény és a kiegészítő jegyzőkönyv pontosan megnevezi és hatáskörrel ruhazza fel azokat a nemzetközi bizottságokat és nemzeti mechanizmusokat, amelyek ezt a felelősséget támogatják és szavatolják ellenőrzéseik és javasolataik által. A teljesség és részletesség igénye nélkül a jegyzőkönyv 2. cikke értelmében a Kínzás Elleni Bizottságon (továbbiakban CPT) belül létrejött a Kínzás és Más Kegyetlen, Embertelen vagy Megalázó Bánásmód vagy Büntetés Megelőzési Albizottsága (továbbiakban Megelőzési Albizottság vagy SPT)², amely az ENSZ Alapokmányának, illetve a szabadságuktól megfosztott személyekkel való bánásmódra vonatkozó ajánlásainak keretei között végzi tevékenységét. Nemzeti szinten viszont a részes államoknak rendszeres monitorozást végző megelőző mechanizmust (továbbiakban: NMM) kellett kialakítaniuk.³ Az NMM részére minden részes állam köteles lehetővé tenni, hogy a joghatósága és ellenőrzése alatt álló bármely helyen látogatásokat tegyen, ahol az embereket valamely állami hatóság utasítására, kezdeményezésére, hozzájárulásával vagy elfogadásával megfosztják vagy megfoszthatják személyes szabadságuktól.

Tehát, 2015. január 1-től a nemzeti megelőző mechanizmusként (NMM) az alapvető jogok biztosa⁴ jár el, vagy személyesen, vagy az általa megjelölt munkatársai révén. Látogatásairól jelentést készít, amely a feltárt tényeket, az ezeken alapuló megállapításokat és következtetéseket tartalmazza, és Hivatala honlapján közzéteszi.

¹ Fakultatív jegyzőkönyv a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezményhez – Preambulum - 2011. évi CXLIII. törvény a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezmény fakultatív jegyzőkönyvének kihirdetéséről

² Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment of the Committee against Torture (SPT).

³ NMM: ENSZ egyezmény fakultatív jegyzőkönyvének (OPCAT) 3. cikke alapján a nemzeti megelőző mechanizmus feladatait Magyarországon az alapvető jogok biztosa látja el. Bárki panasszal fordulhat alapvető jogok biztosához, ha megítélése szerint valamely hazai fogvatartási helyen a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma nem érvényesül. A nemzeti megelőző mechanizmus a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés alkalmazásának megelőzésére a fogvatartási helyeket hivatalból köteles rendszeresen látogatni, tehát működése nem korlátozódik a panaszok vizsgálatára.

⁴ Az alapvető jogok biztosa az Alaptörvény által konstituált egyszemélyi állami szerv. A tisztség feladat- és hatáskörét, az alapvető jogok biztosára és helyetteseire vonatkozó részletes szabályozást a 2011. évi CXI. törvény (Ajbt.) tartalmazza.

1. Az NMM vizsgálatai a fiatalkorúak büntetés-végrehajtási intézeteiben

Jelen tanulmány terjedelmi okok miatt csupán a fiatalkorúak szabadságvesztés büntetését végrehajtó intézetekben tett látogatások és eredményeik feldolgozására vállalkozik, különös tekintettel a legakutabb és súlyos jogokat sértő körülményekre tett észrevételeik górcső alá vétele által.

Az NMM működésének legelső vizsgálatát (2015) a magyar büntetés-végrehajtási szervezet talán legismertebb és leghíresebb intézetében kezdte, Tökölön. A látogatóbizottság a szabadságvesztés büntetés végrehajtásával kapcsolatos első hivatalos vizsgálata a Tököli Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben (akkori nevén: Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete, Tököl) történt.⁵ A látogatás tulajdonképpen egy follow-up (utánkövetéses) jellegű vizsgálat volt, ugyanis 2013-ban a Kínzás Megelőzésére létrejött Európai Bizottság (CPT) – és korábban (2012)⁶ az alapvető jogok biztosa – már vizsgálták a helyszínt és tettek megállapításokat, javaslatokat.

Tököl mindig is egy kardinális pontja volt a hazai fiatalkorúak szabadságvesztés büntetésének, nemcsak a magas létszámú fiatalkorú fogvatartotti állomány miatt, hanem azért, mert sokszor a lényegesen több odafigyelést igénylő, nehezebben szocializálható gyerekek kerültek ide elhelyezésre. Ennek megfelelően a jogvédő szervezetek állandó látószögében helyezkedett el az intézeti munka, számos ellenőrzéssel, látogatással, külső kontrollal elősegítve a fiatalkorú fogvatartottak alapvető jogainak biztosítását. A 2015 márciusában lezajlott látogatás ennek megfelelően, mind kiemelten fontos fogvatartotti csoporton zajló, első vizsgálat, nagy nyilvánosságot is kapott.

Fontos megjegyezni, hogy az NMM vizsgálatai elsősorban a személyi szabadságuktól megfosztott személyekkel végzett bizalmas interjúkon alapulnak. Jelen esetben a látogatás központjában a fiatalkorú fogvatartottakkal szembeni bánásmódon volt a fókusz. A bizalmas interjúknak számos előnyéhez mérten azonban van néhány említeni szükséges hátránya is: a legtöbb narratíva tényszerű bizonyítása nehézkes és egyoldalú, amely egyrészt téves következtetésekre adhat okot, másrészt pedig téves általánosításokhoz vezethet. Rendkívül nehéz és irigylésre okot nem adó dolga van az NMM-nak egy-egy látogatás alkalmával a valós problémák feltárása során, fokozottan így van ez a fiatalkorú fogvatartottak intézeteiben, ahol a fogvatartotti populáció speciális életkori sajátosságaiból kiindulva a szélsőséges vélemények, a figyelem iránti vágy, a fontosság érzése néha felülírja a valóság teljes átláthatóságát. Természetesen ez csupán egy szelete az NMM vizsgálati módszereinek, hiszen a dokumentumok bekérése, helyszíni iratbetekintés, fényképfelvételek készítése, mérések végzése, a bánásmódkiviselkedésmódok megfigyelése, az elhelyezések, épületek körülményeinek megfigyelése mind-mind része a vizsgálatnak, amelyek tényszerű megállapításai megkérdőjelezhetetlenek.

A 2015-ös tököli látogatás alkalmával az intézet számos pozitív visszajelzést is kapott, ezt a tényt is fontos megemlíteni, viszont, sok kevésbé dicséretes

⁵ 2015. március 24-25-én.

⁶ AJB-2323/2012. számú jelentés

visszajelzés is érkezett az alapvető jogok biztosa részéről. Ezekben kiemelten súlyos rendellenességeket, hiányosságokat állapított meg a fogvatartottakkal való bánásmód, az egymás sérelmére elkövetett cselekmények, az egészségügyi ellátás, valamint az elhelyezési körülményekkel kapcsolatosan, amelyek alapjogokhoz kapcsolódó visszasságokat idézhetnek elő. A büntetés-végrehajtás országos vezetése azonnal reagált a vizsgálati jelentésre és az abban foglalt észrevételekre figyelemmel helyszíni, bizottsági ellenőrzést rendelt el, melyet a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (a továbbiakban: BVOP) szakterületei hajtottak végre.

2. Az elhelyezési körülményekkel kapcsolatos kifogások

A legnagyobb visszhangot kiváltó észrevétel az Intézet "B" épületnek fogdakörletén történő elhelyezési körülmények megállapításai voltak. Az NMM kifogásolta az említett épületrészben, hogy a zárkák mérete, megvilágítása, páratartalma, a vizesblokk állapota, a fogdakörlet falai és a rovarok fokozott jelenléte nem megfelelő a CPT jelentések és ajánlások, az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata (az Egyezmény fényében) és egyáltalán az Alaptörvény cikkeinek értelmében. A jelentés legégetőbb kérdése a fiatalok magánelzárás fegyelmi fenyegetésének körülményei voltak az úgynevezett fogdakörleten. A vizsgálat megállapította, hogy a fogdakörleten a zárkák alapterülete 5,76 m², amely a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 121. § (3) bekezdésében meghatározott 6 négyzetmétert nem éri el. Megállapította továbbá, hogy a „B” épület zárkáiban a vizesblokkok állapota megviselt és szennyezett állapotban volt, a falak össze voltak firkálva. A jelentés szerint több zárkában rendkívüli pára uralkodott a szellőzés hiánya miatt, a fogdahelységek gyengén voltak megvilágítva, nem rendelkeznek jelzőrendszerrel, a fogdaajtókon karcolások nyomai láthatóak, ami arra enged következtetni, hogy kifejezetten szuicid veszélyeztetettségű helyzetben a fogvatartottaknál sérülés okozására alkalmas tárgyak is lehetnek, valamint több fogvatartott panaszkodott, hogy a fogdahelyiségben poloskák és csótányok voltak.

A magyar büntetés-végrehajtási szervezet iránymutatásként tekint az ENSZ kínzás elleni küzdelemmel foglalkozó jelentésére, a Kínzás Elleni Bizottság és a Gyermekjogi Bizottság megállapításaira, miszerint gyermekek esetében – bármilyen időtartamra – a magánelzárás embertelen, megalázó bánásmódnak, illetve kínzásnak minősül. A jelenlegi hazai jogszabályok erre lehetőséget adnak ugyan, de ezt a Havannai Szabályok és a Mendéz jelentés alapján csak ultima ratio jelleggel alkalmazhatók. Ennek fényében a hazai bv. általánosságban is és speciálisan is törekszik arra, hogy a fiatalok fogvatartottak esetében az egyszemélyes elkülönítésre az életet, testi épséget fenyegető cselekmény veszélye esetén kerülhessen sor, illetve a fegyelmi eljárások során csak különösen indokolt esetben kerüljön kiszabásra a magánelzárás fenyegetés. Továbbá a felnőttkorúak esetében is csak akkor kezdődjön meg a magánelzárás végrehajtása, ha az arra

kiépített zárka rendje, tisztasága, átszellőztethetősége, az alapvető higiénia biztosított. Ennek fényében rendelte el az Országos Parancsnok – a BVOP gazdasági szakterület részére meghatározva – az átalakításokhoz, bővítésekhez szükséges terveket, költségvetést, valamint a fogdarészleg és a szállító zárkához kapcsolódó tervezést.

A vizesblokkok helyreállítására több millió forintot fordított az intézet. A vizsgálatot követően a parancsnok intézkedett a felújítási munkálatok ütemezett megkezdésére. A fogdarészleg ismételt használatba vétele előtt minden esetben megvizsgálták a zárkák állapotát, és a szükséges karbantartást elvégezték. A fogdarészlegen a felújítás során mindegyik zárkában a tisztálkodáshoz és a kézi mosáshoz fali kutakat szereltek fel, valamint kialakították hozzá a vízvételi lehetőségeket. A jelentésben szereplő beton WC-eket elbontották, helyére porcelán WC csésze került beépítésre.

A zárka alapterületének⁷ 0,24 négyzetméterrel történő kibővítésére kibontották és áthelyezték az elválasztó falakat (ami azonban az ilyen jellegű zárkák számának csökkenésével járt). Az Intézet vezetője valamennyi fogvatartott tekintetében a jelentés kézhezvételét követően felfüggesztette a magánelzárás fenytést, valamint az elrendelt elkülönítések végrehajtását, a részleget kiürítették, és megkezdtek a zárkák felújítását. Az Intézet – a BVOP Műszaki és Ellátási Főosztály közreműködésével – 3 db zárka egybenyitásával alakított ki új zárkákat, amelyek ezáltal 8,69 m² alapterületűek lettek.

Az Intézet parancsnok intézkedési terve alapján továbbá, átalakították a világítást az oldalsó falakról a mennyezetre szerelve (14 db zárkában), így 800 Lumen fényforrás és 133 Lux fényerő került a zárkába⁸ (sőt a teljes villamoshálózat bővítési lehetőségének vizsgálatát is elrendelte az Intézet Parancsnoka).

Az intézet konkrét mérési eszközök útján – tényszerűen, és nem érzékeléssel – megmérte a fogda körletek páratartalmát, amely a megengedett értéken belül volt. Ennek ellenére az Intézetparancsnok elrendelte a szolgálatban levő körletfelügyelő részére rendszeres szellőztetés végrehajtását. Érdekesség azonban, hogy honnan keletkezett a pára! A szakterületi ellenőrzés megállapította, hogy több zárkában egyértelműen a nem megfelelő vízhasználat miatt ázik a földem, így leszivárog a felső szintekről az alsó szinten található falakhoz. A felettes szintekben elhelyezett fogvatartottak által nem megfelelő vízhasználat, valamint a nem megfelelő szellőzés eredményeként az alsó zárkák páratartalma megemelkedett (még így is a megengedett értéken belül). Tekintettel arra, hogy ez nem műszaki probléma volt, itt a fogvatartotti zárkák rendeltetésszerű használatára kellene elsősorban törekedni. A parancsnok a tekintetben is intézkedett, hogy a zárkák használatba állítása esetén folyamatos pára mérésre – és ettől függően meghatározott időszakonként –, az ételbeadó nyílás váltott rendszerű nyitásával, átszellőztetésre

⁷ A "B" körlet zárkái 5,76 négyzetméter alapterületűek voltak, nem érve el a jogszabály által elvárt 6 négyzetmétert. Légterük azonban jóval meghaladta az elvártakat: 16,74 légméter.

⁸ A 3/2002 SzCsM-EüM együttes rendelet 3. sz melléklete értelmében a fogadóhelységek névleges megvilágítása 100 Lux kell, hogy legyen. A zárkák a látogatás előtt is megfeleltek ezen elvárásoknak, a jelentést követően ezen feltételeket a sokszorosára emeltük.

kerüljön sor, valamint az illetékes körletes kolléga rendszeresen ellenőrizze a megfelelő vízhasználatot...

Bár kifejezetten nem kérte az alapjogok biztosja, 2015-ben az intézetben a fogdakörlet bal oldali szárnyán levő zárkákat teljesen felújították, porcelán WC csészéket és mosdókagylókat helyeztek el, kicserélték a nyílászárókat, beburkolták és lefestették a radiátorcsöveket, minden zárkában lámpatestek és fénycsőcserét hajtottak végre, valamint a fogdakörlet összes zárkájában minden szennyeződést, festéket, karcolást eltávolítottak és lefestettek.⁹

Az összekarcolt – szuicid cselekményre alkalmas tárgyak birtokba tartása által – zárkaajtók kapcsán az intézet parancsnoka felhívta az alapjogok biztosának figyelmét, hogy a veszélyeztetettek tekintetében az Intézetben folyó szuicid prevenciók tevékenység alapján ismertek a szuicid kockázatú fogvatartottak, róluk külön listát vezetnek a pszichológusok, tehát szuicid szempontból ténylegesen veszélyeztetett fogvatartott nem maradhat egyedül, így a fogdára sem kerülhetnek! Ellenben a fogdára helyezett fogvatartottakat a reintegrációs tisztjük naponta ellenőrzi. Sőt tájékoztatta is a biztosat, hogy a fogvatartottak elkülönítése magánelzárás fenyegetésének végrehajtását megelőzően a személyes felszerelési tárgyak átvizsgálásra kerülnek, azaz a mi elemi érdekünk is, hogy semmilyen olyan tárgy ne kerüljön be a fogdára, amivel a fogvatartott maga vagy a személyi állományi tag ellen fordulhat! Ennek megfelelően a fogvatartott bevihet olyan eszközöket, amelyek nem tekinthetők veszélyesnek, arra mégis alkalmasak, hogy falazatot, padlózatot megkarcoljanak. Ilyen lehet az ing és a kabát gombja, fogkefe, fésű, de adott esetben egy műanyag pohár is.

A kártevők tekintetében, pedig az Országos Parancsnok tájékoztatta az alapvető jogok biztosát, hogy éves szinten főszabály szerint négy alkalommal végeznek irtást, amelyet további garanciális irtásokkal kiegészítenek, amennyiben a poloskák, csótányok visszatérnének. Ez egy állandó harc a rovarokkal...

A biztos jelentésben az elhelyezési körülmények tekintetében hangsúlyt kaptak még a szállító zárkák zsúfoltsága, illetve kapcsolattartáshoz tartozó csomagok késedelmes kézbesítése és az ebből fakadó romlott élelmiszerek fogyaszthatatlansága.

Az Országos Parancsnok azonnali utasítására a szállító zárkákban rögzített padokat helyeztek el, s bár az ilyen zárkában a fogvatartottak nagyon kevés időt töltenek, az intézet a szállítások ütemezését is átvizsgálta annak érdekében, hogy egy időben csak olyan fogvatartottak kerüljenek a szállító zárkába, akik az elkülönítési szabályok szerint együtt helyezhetők el.

A csomagkézbesítéssel kapcsolatosan tájékoztatták a biztosat, hogy a büntetés-végrehajtás kiemelt feladata a fogvatartottak kapcsolattartásának fenntartása és erősítésének elősegítése, ami különösen a csomagküldés és látogatás tekintetében jelentős hangulati tényező is. A fentiekre való tekintettel az Intézetnek nem „érdeke” a csomagok visszatartása, azok a beérkezést követően, többségében azonnal átadásra kerülnek. A délutános műszakban dolgozó fogvatartottak az Intézetbe érkezést követő napon, délelőtt kapják meg a csomagjukat. Kiemelendő,

⁹ Lásd: AJB-685/2017. számú ügyben tett follow-up látogatásról született jelentésben foglaltak alapján is megerősítve. (2016. június 26-28, Tököl)

hogy a csomag romlandó élelmiszereket nem tartalmazhat, így a fogvatartottak által kifogásoltak a rendelkezésre álló információk alapján nem igazolhatóak.

Szóvá tette a jelentésben a biztos azt is, hogy a körletfolyosón a rácsos ajtók nem középen találhatók, egyiket balra, másikat jobbra szerelték. Fontos tudni, hogy a Bv Kódex értelmében a fogvatartottakat 9 féle rezsimkategóriába, és számtalan speciális igényű elítélti részlegre helyezhetjük, így a körleteken elhelyezett szektorrácsok tekintetében megállapítható, hogy a rezsim- és egyéb szabályok szerinti elkülönítési szempontok érvényesítése miatt szükségesek. A szektorrácsok nem nehezítik a körletfelügyelő munkáját, az áttekintést nem akadályozzák, biztonsági szempontból ezen megoldás a nagyszámú fogvatartotti mozgatások alkalmával kifejezetten előnyös.

3. Fogvatartottak közötti erőszak, valamint a személyi állomány és fogvatartottak viszonya az NMM vizsgálat tükrében

A jelentés egy másik kardinális pontja a rossz bánásmód, a fogvatartottak közötti erőszak, a személyi állomány és fogvatartottak közötti kommunikáció, valamint a rasszizmus és a szexizmus kapcsán nyilatkozott.¹⁰

A rossz bánásmód, a rasszizmus, szexizmus, valamint a fogvatartottak és állomány közötti hiányos kommunikáció szorosan összefüggnek egy végrehajtási intézetben. Ha rossz a bánásmód, az nyilván azt jelenti, hogy verbálisan és/vagy tettelesen megnyilvánul az állomány valamely tagja a fogvatartottal szemben, azaz a rasszizmus, a rossz kommunikáció vagy a kommunikáció teljes hiánya jelen vannak ebben a felállásban. A büntetés-végrehajtás teljes állománya, kiemelten az intézetek vezetői és valamennyi személyzeti tagja egyaránt elítéli a fogvatartottak bántalmazását, legyen az fizikai vagy verbális. A kollégák tisztában vannak vele, hogy tartózkodniuk kell bármilyen erőszakos fizikai vagy mentális visszaéléstől az általuk felügyelt fogvatartottal szemben és minden rendelkezésükre álló eszközzel meg kell akadályozniuk, hogy mások ilyen magatartást tanúsítsanak. Amennyiben ilyen jellegű cselekmény gyanúja merül fel, úgy jogszabályi kötelezettségüknek eleget téve az érintett személyi állományi taggal szemben fegyelmi eljárást kezdeményezünk, vagy feljelentést teszünk.

Természetesen, a jogalkotói akarat és a szervezeti kultúra és iránymutatás ismerete ellenére is, tisztában vagyunk vele, hogy az állomány tagjai között előfordulhatnak olyan egyének, akik magatartása, viselkedése hátrányosan érinti a feladat ellátását és a fogvatartott jogait, s nem utolsó sorban veszélyezteti a szervezet integritását és tekintélyét. Az sem elnézhető magyarázat, hogy minden szervezetbe, akár állami, akár magán, akár rendvédelmi, akár más,

¹⁰ A vizsgálati jelentés – a fogvatartottak elmondása alapján – arról számol be, hogy egyes fogvatartottakat a személyzet tiszthelyettesi állománya, csak a mihez tartás végett bántalmazza. Ezeknek a testi bántalmazásoknak ugyan leginkább a rendre utasítás, a méltóság megtörése a szerepük, de rasszista, szexista megnyilvánulások keretében is előfordulnak.

Fontos megjegyezni, hogy a jelentésben helyet kaptak még a személyi állomány kapcsán a létszámhiányból fakadó gondok orvoslására tett javaslatok, valamint az egészségügyi – beleértve a pszichológiai – ellátásra tett rövid észrevételek is. Ezekre részletesen nem térünk ki.

belekerülhetnek ilyen egyének, de a büntetés-végrehajtás a végsőkéig kiáll azon álláspontja mellett, hogy ezek elszigetelt, egyedi esetek, amelyek észlelésekor azonnali intézkedést foganatosítanak a vezetők és generál prevencióként alkalmazzák a helyzetet az állomány előtt.

A személyi állomány verbális és fizikai agressziójának felismerése és kezelése érdekében a felvételi eljárás során, illetve időszakosan is pszichikai alkalmassági vizsgálat végrehajtására kerül sor. Kiemelt figyelmet fordítunk a személyi állomány folyamatos monitorozására és a viselkedésben még meg nem nyilvánuló agresszív belső késztetések kiszűrésére. A megelőzést szolgálják az állomány számára rendszeresen tartott – intézeti pszichológusok és külsős tréner bevonásával szervezett - stresszkezelő tréningek is. Azonban az alacsony végrehajtói állományi létszám, az ebből fakadó túlóra gondok, az egyre alacsonyabb iskolázottsági szint a tiszthelyettesi állományban és a fokozott feladatteher mind-mind hozzájárulnak ahhoz, hogy alkalom adtán rossz bánásmóddal kapcsolatos visszásságot észleljünk az intézet keretén belül.

A folyamatos intézkedések ellenére eseti jelleggel előfordulhatnak verbális és fizikai agresszív cselekmények. A BVOP és a fiatakorúak intézetei is arra töreksenek, hogy az említett érzékenyítő tréningek és egyéb rekreációs programok biztosítása mellett, ezek a cselekmények felderítésre kerüljenek, és ne maradhassanak jogszerű következmények nélkül.

Mindezek mellett a fogvatartottak részére biztosítjuk, hogy a sérelmeiket jelezhessék. A faliújságokon a hazai és nemzetközi jogvédő szervezetek címei megtalálhatók, az intézet vezetőihez kérelmi lapon, illetve a parancsnokhoz közvetlenül a „parancsnoki postaláda” útján is fordulhatnak. A büntetés-végrehajtás törvényességi felügyeletét ellátó ügyésszel és a jogvédő szervek képviselőivel a fogvatartott ellenőrzés nélkül beszélhet. A BVOP országosan is nagy hangsúlyt fektet az ilyen és hasonló jellegű cselekmények megelőzésére, ezért ennek érdekében a feltárt esetek tanulságait továbbképzések keretében feldolgozza, és a parancsnokokkal intézeti szinten feldolgoztatja, valamint a személyi állomány érzékenyítésére folyamatosan tréningeket szervez.¹¹

Az NMM tököli jelentése – a fogvatartottak interjúi és állításai alapján – azonban olyan torzképet festett, mintha a teljes állomány vagy az állomány jelentős részének vonatkozásában megállnának ezek a visszásságok. Az ilyen általánosító és desktruktív fogvatartotti vélemény származhat akár a helyzetéből fakadó keserűség, a pillanatnyi hangulat és lélekállapot vagy bármi egyéb okból. Azonban egy hivatalos szervtől, akinek jelentései nyilvánosak és a „világ szeme rajtuk”, kiemeleten fontos, hogy megállapításai saját intézményi súlyának és következményeinek ismeretében történjenek. A jelentésben maguk a látogató bizottság tagjai is több helyen említik, hogy a fogvatartottak több olyan személyt is megneveznek (általában a körlet reintegrációs tisztjeit, az intézet pszichológusait), akikhez fordulni tudnak problémáikkal, sőt a zárkán belüli konfliktusok során a körletfelügyelők segítségét is igénybe tudták venni.

¹¹ A büntetés-végrehajtási szervezet folyamatosan szervez a reintegrációs területen szolgálatot teljesítő személyi állomány részvételével érzékenyítő tréningeket. Csak az ellenőrzés évében (2015-ben) 203 fő képzése volt folyamatban.

Nemcsak a személyiállomány és a fogvatartott közötti problémák, de a fogvatartott-fogvatartott közötti erőszak kérdése is egy nagyon sarkalatos pontja volt a vizsgálati jelentésnek. A jelentésben megfogalmazottak szerint több fogvatartott beszámolt arról, hogy a fogvatartott társaiktól szenvednek el fizikai és szexuális bántalmazást, illetve azért követnek el olyan sokan önkárosítást, mert ez az egyetlen menekülési lehetőség a sanyargató közegből.

A fiatakorúak egy nagyon sajátos kategória. Az életkorból fakadó speciális érzékenység (kamaszkor jellemzői mind biológiai, mind pszichés szempontból; a szocializációs környezet hatása; az én-kép, ki vagyok én kialakulásának folyamata a közösség fényében stb.) még azokat a fiatalokat is sokszor hozza nehéz helyzetbe, aki stabil családi környezetben, szerető és odafigyelő közösségekben élnek. A börtönökben levő fiatakorúak mindezeket a nagy életkori változásokat egy olyan közegben élik meg és élik túl, amely nem alkalmas arra, hogy az egyéni igényeiket és szükségleteiket olyan módon elégítse ki és viselje türelemmel, amelyre normál körülmények között szükségük lenne. Nem is említve azt a tényt, hogy a legtöbb nálunk tartózkodó fiatakorú elsődleges szocializációs háttére, családjá, korábbi élete sem volt nehézségmentes. A 14-21 év közötti időszak a nagy változások időszaka. Külső és belső szempontból egyaránt. Hogy ezt az időszakot hol és kikkel tölti a fiatal, meghatározó lehet az egész életére. A büntetőjog 14 éves kortól (meghatározott esetekben 12 éves kortól) lehetővé teszi a szabadságvesztés büntetést kiszabását. S ennek megfelelően a börtöneinkben levő fiatalok az adott személyekkel és környezetben kell, hogy megéljék és túléljék ezt a különleges életszakaszt. Mindezekre tekintettel a fogvatartottak közötti kapcsolatnak valóban része az agresszió, legyen az verbális, fizikális vagy szexuális. A személyi állomány tisztában van azzal, hogy a fiatakorúak körében magasabb ennek az agresszióknak a mértéke és nagyobb odafigyelést, kötöttebb napirendet és szabályozottságot igényelnek, pontosan azért, hogy a kötött napirenddel, a sok programmal „lefárasztani” és energiát elvonni lehessen. Minél több számukra a program, minél kötöttebb a napirend, minél többet mozgatjuk őket, annál kevesebb idejük, energiájuk és lehetőségük marad egymás ellen fordulni. Meglátásunk szerint kellenek a szabályok, hisz a jól körül határolt keretek biztonságot is adnak a fiataloknak, de az első mégis a program, a tartalommal feltöltött idő kell, hogy legyen, amely megmozgatja őket, elvonja a figyelmüket és levezeti a belső feszültségeiket. A hazai büntetés-végrehajtási intézetek fiatakorúak részére kialakított egységeiben ezt a szempontot ismerik, követik és igyekeznek érvényre juttatni.

Mindezek mellett, a tököli vizsgálat kapcsán a jelentés nagyon élesen fogalmazott, amikor általánosságban kijelentette, hogy sok fiatal azért követ el önkárosítást, mert ez számára az egyetlen menekülési lehetőség a sanyargató közegből. Az intézet parancsnoka már a vizsgálatot megelőzően is figyelt ezekre a felmerülő problémákra, de azt követően intézkedési tervet is kiadott amelyben nagy hangsúlyt fektet a megelőző mechanizmusok oktatására (felismerni a bántalmazott fogvatartottat, a fogvatartottak közötti erőszak áldozatát; gyakrabban ellenőrizni azon fogvatartotti zárkákat, ahol korábban egymás sérelmére követtek el erőszakos cselekményt a fogvatartottak stb.); valamint intézkedési tervet

dolgozott ki a rasszizmus és szexizmus megelőzése érdekében és az intézet pszichológusai részére feladatban szabta meg az állomány részére tréninget és előadások tartását az érintett témakörökben.¹²

Van azonban ezzel a helyzettel kapcsolatosan egy jelentős probléma. Nevezetesen a látencia.

A személyi állomány tagjának szolgálati kötelezettsége a fogvatartottak egymás bántalmazásának, sanyargatásának, kényszerítésének megakadályozása, vagy egyéb, az emberi méltóságot sértő magatartás elleni fellépés. A látencia miatt azonban egyértelműen nem mérhető, hogy a bevezetett intézkedési tervek és ellenőrzések megfelelően szolgálják-e a csökkenést. A jelentés is utal arra, hogy több esetben maguk az elítéltek azok, akik akadályozzák a személyzetet abban, hogy fellépjenek a fogvatartottak közötti erőszak megelőzése és megakadályozása érdekében.

A fogvatartottak szerint „nem célszerű beszámolni” a reintegrációs tisztnek az erőszokról, vagy „nem merik elmondani mi történt”. Ilyen esetben is szükséges, hogy a személyi állomány az arra utaló jelekből felismerje a fogvatartottak között az egymás sérelmére elkövetett cselekményeket, illetve fenyegetéseket. Az intézet a jelentést követően elrendelte a zárka ellenőrzések gyakoriságának és minőségének növelését, mert a körültekintő és alapos reintegrációs tiszt „szemlék” feltárhatják a fogvatartottak magatartásában bekövetkező hangulatváltozást, hamarabb fény derülhet a bántalmazásra utaló sérülések megjelenésére. Továbbá a fogvatartottnál tartható tárgyak körének és a „kiétkezés” során vásárolt élelmiszer meglétének rendszeres ellenőrzése, megakadályozhatja, hogy a fogvatartottak egymástól elvegyék a tulajdonukat és ez konfliktust generáljon közöttük.

A jelentés az egészségügyi osztály felelősségét is feszegette a fogvatartottak egymás közötti bántalmazása kapcsán. A vizsgálat szerint az egészségügyi osztály dolgozói – amennyiben a fogvatartott tájékoztatása alapján a sérülés balesetből származik – „nem vizsgálják tovább az okokat, akkor sem, ha egyértelmű, vagy nagyon valószínű, hogy fogvatartottak közötti erőszak, bántalmazás okozta a sérülést”.¹³ Fontos megjegyezni, hogy a fogvatartottak Intézetbe érkezésekor és onnan való távozásakor a közegészségügyi vizsgálat során dokumentált módon megtörténik a testfelület átvizsgálása, az esetleges külső sérülések tekintetében is. Amennyiben a fogvatartott balesetről vagy fenyegetésről számol be, az egészségügyi személyzetnek kötelessége erről jelentést tenni. Ez alapján minden esetben megvizsgálásra kerülnek az okok, az orvosi dokumentáción kívül

¹² Az AJB-685/2017. számú ügyben készült follow-up jelentésben az NMM maga állapítja meg, hogy a személyi állomány részére oktatási anyag készült (pl. a rasszizmus és szexizmus fogalmáról, típusairól, jellemző magatartási formáiról); továbbá intézkedési terv készült a fiatalok közötti fogvatartottak egymás sérelmére elkövetett erőszakos cselekmények megelőzésére, visszaszorítására. Továbbá, a fogvatartottak elleni erőszak, rossz bánásmód megelőzésével kapcsolatosan számos oktatáson vehetnek részt a személyi állomány tagjai, pl. stresszkezelő tréning 6 állományi tag részére, „Kilépés a kiegésző csapdjából” tréning (12 fő részére), „Urald a helyzetet” tréning (12 fő); „Fokozd a hajtóerőt” tréning (7 reintegrációs tiszt), ezek a tréningek, képzések mind-mind a fogvatartottakkal kapcsolatos megfelelő bánásmód módszereit és eszköztárát igyekeztek átadni az állomány részére.

¹³ AJB-1423/2015. sz.

meghallgatási jegyzőkönyv is készül.

Előfordulhat olyan eset, amikor - bár bántalmazásból is származható nyomok vannak a fogvatartott testén – a sérült állítja, hogy elesett vagy elcsúszott, tehát kifejezetten tagadja, hogy bántalmazás áldozata lett volna. Ilyen esetben az egészségügyi dolgozónak nincs lehetősége mást rögzíteni, mint amit a fogvatartott állít, viszont a reintegrációs tisztje részére szóban jelezheti, hogy ennek gyanúját észlelte. Amennyiben olyan a sérülés, hogy az minden kétséget kizáróan bántalmazásból származik, akkor viszont jelentési kötelezettsége van. Mivel a NMM vizsgálata konkrét esetre vonatkozó információt nem jelölt meg, így személyi felelősség tekintetében intézkedés elrendelésére nem kerülhetett sor. De az Intézetben a hasonló esetek további megelőzése érdekében külön oktatást szerveztek az egészségügyi osztály állománya részére is a büntetés-végrehajtási reintegrációs tevékenység elveiről, valamint a fogvatartottakon található sérülések észlelése során teendő intézkedésekről.

4. Zárszó

A NMM első látogatása bv. intézetben a jogszabályi keretek és kölcsönös ismerkedés jegyében zajlott. A lendületes kezdet és részletes jelentés mindkét szerv részére rengeteg tapasztalattal szolgált, amely a további látogatások alkalmával a két érintett fél közös céljának – a fogvatartottak megfelelő életkörülményeinek biztosítása – megvalósítása felé halad. A büntetés-végrehajtás ezen látogatás alkalmával jogosan nehezményezte a szakmai egyeztetés hiányát. Ismerve, tapasztalva éveken keresztül a CPT működési és eljárási módját, sajnálattal vettük tudomásul a NMM a vizsgálati jelentés nyilvánosságra kerülése előtti elzárkózását a szakmai vita, egyeztetés előtt.

A büntetés-végrehajtási szervezet objektív és reális társadalmi megítélésének érdekében a büntetés-végrehajtás mindig nyitott és kész arra, hogy az elvégzett ellenőrzéseket követően kerüljön sor szakmai megbeszélésre, melynek eredményeként lehetőség van egyeztetett sajtónyilatkozat kiadására, vagy esetlegesen nyilvános szakmai vitafórum kezdeményezésére. A tököli látogatás után a NMM és a BVOP és az egész bv. szervezet között valóban elkezdődött egy érdemi, tartalmas és együttműködő kapcsolat.

2016-ban a NMM megvizsgálta a Somogy megyei, a Sátoraljaújrhelyi és a Szombathelyi intézeteket, 2017-ben a Márianosztrai, Fővárosi Bv. intézet I. objektumát, valamint a Szabolcs Szatmár Bereg megyei intézetet, 2018-ban pedig a Szegedi Fegyház és Börtön krónikus utókezelő részlegét.¹⁴ Idén februárban pedig a Kecskeméti intézet, áprilisban a Közép-Dunántúli Intézet Baracska objektumát vizsgálatára került sor. Minden további vizsgálat – a tököli első jelentést követően – érezhetően az együttműködés és a párbeszéd jegyében készült.

A NMM továbbra is céltudatosan jelzi az intézeteinkben felmerülő anomáliákat és javaslatot tesz azok kijavítására (elsősorban a férőhely, a foglalkoztatás és a

¹⁴ A NMM több alkalommal látogatta ez időszak alatt a Központi Korházat és az IMEI-t is, ezek vizsgálata nem tartozik tárgyunkba.

személyi állomány túlterheltsége kapcsán), amelyeket a büntetés-végrehajtás minden esetben megvizsgál és ahol szükséges érdemben intézkedik.
